

ствуєт уллучшэнню састояння здароўя населення) і др. Фіто-практыкі спосабствуюць сыхраненню прыроднага і культурнага наследдзя, а такжэ фарміруюць экалагічную культуру грамадства.

1. Бузук, Г. Н. Іспользаванне лекаравенных раслін – адін з дрэвнейшых спосабав лячэння в історыі чалавечества / Г. Н. Бузук, Е. Г. Эльяшевіч // Вестн. фармацыі. – 2010. – № 2 (48). – С. 61–64.

2. Жуковская, Е. В. Краткі ачерк історыі фітатэрапіі / Е. В. Жуковская, Н. П. Петрушкіна // Педіятрычэскі вестн. Южнага Урала. – 2018. – № 1. – С. 64–70.

3. Куковякін, С. А. Прымененне сродстваў расліннага паходжэння для лячэння в перабытную эру / С. А. Куковякін, Е. С. Куковякіна, Н. Д. Куковякіна // Вятскі медыцынскі вестн. – 2019. – № 3 (63). – С. 82–84.

4. Фест траваў «Жыватворная сіла» прашел в Докшыцах [Электронны рэсурс] // Докшыцкі раён. іспол. ком. : офіцыальны сайт. – Рэжым даступа: https://www.dokshitsy.vitebsk-region.gov.by/ru/news_raion/view/fest-trav-zhyvatvornaja-sila-proshel-v-dokshitsax-27407/. – Дата даступа: 22.07.2024.

5. Barker, J. History, Philosophy and Medicine: Phytotherapy in Context / J. Barker. – UK : Winter Press, 2007. – 176 p.

*І. Н. Колабава,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў,
г. Мінск*

ВЫЯВЫ РАСЛІН НА ПАМЯТНЫХ МАНЕТАХ НАЦЫЯНАЛЬНАГА БАНКА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Эмісіі манет могуць насіць як рэгулярны, так і нерэгулярны характар. Асноўная маса манет, што вырабляецца для пуску ў шырокае грашовае абарачэнне, адносіцца да рэгулярных эмісій. Але ёсць манеты, якія выпускаюцца з іншымі мэтамі, менавіта яны і складаюць групу нерэгулярных эмісій. Гэтая група аб'ядноўвае данатыўныя, наваробныя, пробныя манеты, прыватныя грошы, манеты-імітаванні, манеты надзвычайных абставін, антыкварныя падробкі.

Асноўнай групай нерэгулярных эмісій з'яўляюцца памятныя манеты, якія маюць мэтай папулярызацыю культурнай, гіста-

рычнай і прыроднай спадчыны краіны. Сучасныя тэндэнцыі стварэння памятных манет прадугледжваюць выкарыстанне такіх тэхналогій, як аксідзіраванне, прыпрэсоўка залатой фольгай, устаўкі з каштоўных і штучных камянёў, эмалі, мікрашрыфты, галаграмы і інш. Памятныя манеты вырабляюцца з золата, срэбра і медна-нікелевага сплаву і эмітуюцца як асобнымі выпускамі, так і серыямі. Прызначаюцца яны для калекцый, выкарыстоўваюцца як сувеніры і падарункі, а ў варыянце з высакародных металаў – і як сродкі інвесціравання. Высокі тэхнічны ўзровень выканання памятных манет спалучаецца з традыцыйна невысокай, у параўнанні з рэальнай, намінальнай вартасцю, што, зразумела, з’яўляецца з некаторымі выключэннямі непераадольным бар’ерам для прысутнасці іх у грашовым абарачэнні.

Памятныя манеты Рэспублікі Беларусь з’явіліся ў 1996 г. Адсутнасць манетнага двара ў краіне стварае магчымасць выбару. Беларускія памятныя манеты чаканяцца ў шэрагу краін (Вялікабрытанія, Германія, Казахстан, Літва, Польшча, Расія).

Выявы раслін – папулярны элемент сюжэтаў разнастайных серый памятных беларускіх манет.

Зыходзячы з сабранага фактычнага матэрыялу, магчымы варыянт класіфікацыі выяў раслін на памятных манетах можа быць прадстаўлены наступным чынам.

Выявы раслін					
1. Натуральныя расліны			Расліны-фэнтэзі (міфалагічныя)	Раслінны дэкор	
рэалістычныя выявы	выкарыстанне мастацкіх сродкаў	стылізаваныя выявы		элементы	арнамент

Натуральныя расліны (рэалістычная выява)

Рэалістычная выява натуральных раслін прадстаўлены ў трох серыях манет, непасрэдна прысвечаных раслінам: «Заказнікі Беларусі», «Кветкі Беларусі», «Адроджаныя расліны», «Прыгажосць кветак». Назвы раслін прыводзяцца на беларускай і лацінскай мовах.

Першай серыяй з дзесяці манет з выявамі рэдкіх раслін краіны стала серыя «Заказнікі Беларусі» (2005–2023). Манеты выкананы ў срэбры (20 руб.) і медна-нікелевым сплаве (1 руб.) [4; 5; 7, с. 36]. На аверсах манет размешчаны выявы чырвонакніжных раслін, якія сустракаюцца ў гэтых заказніках – расіца прамежкая, шпажнік чарапіцавы, званок лілеялісты, лілея кучаравая, сальвінія пływучая, касач сібірскі, венерын чаравічак, арэх пływучы, марошка прысадзістая і лабелія Дортмана. Сюжэт манетных рэверсаў складаецца з выяў прадстаўнікоў беларускай фауны на фоне мясцовых краявідаў і фрагмента традыцыйнага беларускага арнаменту, які сімвалізуе жыццё (мал. 1).

Мал. 1. Венерын чаравічак
з серыі «Заказнікі Беларусі» (2005–2023)

У серыю срэбных манет «Кветкі Беларусі» (2012–2014) уваходзяць выявы васілька сіняга (10 руб.), гарлачыка белага (10 руб.), званочка персікалістага (20 руб.) і лотаці балотнай (20 руб.) [4].

Васілёк сіні ў розных відах распаўсюджаны па ўсім свеце. Гэта меданосная і лекавая расліна, але небяспечная для жывёлы. У народным фальклоры можна сустрэць меркаванне, што хуткае завяданне гэтай кветкі сведчыць аб неўзаемным каханні (мал. 2).

Мал. 2. Васілёк сіні
з серыі «Кветкі Беларусі» (2012–2014)

Гарлачык белы – водная расліна, якая ўключана ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусі. Кветкі ўначы апускаюцца ў ваду, а зранку ўсплываюць, як бутоны, якія паступова раскрываюцца на працягу дня. Гарлачык – меданосная расліна, якая выкарыстоўваецца ў медыцыне, кулінарыі і як дэкаратыўная кветка. Стылізаваную выяву гарлачыка можна пабачыць на гербе г. Наваполацка, што тлумачыцца старадаўнім паданнем аб нейкім «Белым горадзе», звязаным з Полацкам падземным ходам пад ракой. Белы гарлачык сімвалізуе імкненне да справядлівасці, міру, дабрабыту, прыгажосці, лічыцца пераможнай раслінай, якая ахоўвае чалавека, надае яму чарадзейную сілу і раскрывае таленты.

Званочак персікалісты сустракаецца ў лясах, ярах, зарасніках хмызняку, з’яўляецца меданоснай раслінай і выкарыстоўваецца для дэкару.

Лотаць балотная ў Беларусі сустракаецца на балоцістай глебе, у алешніках. Лотаць – атрутная расліна, але ў апрацаваным выглядзе выкарыстоўваецца ў медыцыне, кулінарыі, а таксама для дублення скуры і як дэкаратыўная кветка.

Серыя «Адроджаныя расліны» (2013) прадстаўляе чатыры дзікарослыя расліны, што ўнесены ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусі, – дуброўка скальная, надбароднік бязлісты, граздоўнік просты, святаяннік чатырохкрылы [Там жа]. Назвы раслін традыцыйна прыводзяцца на беларускай і лацінскай мовах (першыя дзве) і ў адваротным парадку (дзе наступныя). Манеты серыі адбіты ў срэбры (20 руб.) і медна-нікелевым варыянце (1 руб.). Манеты маюць аднолькава аформлены аверс,

у цэнтры рэверса размешчаны выявы адпаведных раслін у атачэнні павялічаных фрагментаў сцябла (мал. 3).

Мал. 3. Дуброўка скальная
з серыі «Адроджаныя расліны» (2013)

Серыя «Прыгажосць кветак» (2013–2017) прадстаўлена дзесяццю срэбнымі манетамі (10 руб.) з каляровымі выявамі, зробленымі метадам тампадруку, такіх кветак, як ружа, архідэя, лілея, гваздзік, касач, настурка, сланечнік, крокус, ландыш, віёла [Там жа].

Аверсы манет серыі маюць аб'ядноўваючы элемент: фрагмент карціны І. Хруцкага «Кветкі і садавіна» і кветку з наступнай манеты. На рэверсах манет – выява адпаведнай кветкі (мал. 4).

Мал. 4. Віёла
з серыі «Прыгажосць кветак» (2013–2017)

Натуральныя расліны (выкарыстанне мастацкіх сродкаў)

Натуральныя расліны на памятных манетах, прысвечаных беларускім мастакам, адлюстроўваліся і мастацкімі сродкамі. Прыкладам могуць служыць некалькі наступных манет.

Срэбныя манеты (20 руб.) «І. Хруцкі» (2010) з выявай на аверсе букета кветак – фрагмента карціны мастака «Кветкі і садавіна» і «Павел Масленікаў. 100 гадоў» (2014) з выявай на аверсе фрагмента карціны «Золата бяроз» з адпаведнымі малюнкамі дрэў [Там жа] (мал. 5).

Мал. 5. Манета «Павел Масленікаў. 100 гадоў» (2014)

На рэверсе срэбнай (20 руб.) і медна-нікелевай (1 руб.) манет «Вітольд Бялыніцкі-Біруля. 150 гадоў». (2022) – фрагмент карціны «Зімовы сон» з выявай дрэва [Там жа].

Натуральныя расліны (стылізаваныя выявы)

Папулярнымі на памятных манетах былі і стылізаваныя выявы дрэва. Сімвалічныя яліны прадстаўлены на срэбнай манеце «Буры мядзведзь» (20 руб.) з серыі «Ахова навакольнага асяроддзя» (2002), на рэверсе якой мядзведзіца з мядзведзятамі размешчаны на фоне сімвалічных ялін [1, с. 118–119; 4] (мал. 6).

Мал. 6. Манета з серыі «Ахова навакольнага асяроддзя» (2002)

Стылізаваныя выявы ялін уключаны таксама ў рэверсную выяву залатой (200 руб.), срэбнай (20 руб.) і медна-нікелевай (1 руб.) манет з серыі «Рэспубліканскі гарналыжны цэнтр Сілічы» (2006) [4; 6, с. 186–187].

Можна ўгадаць срэбную (20 руб.) і медна-нікелевую (1 руб.) манеты «Спасы» з серыі «Святы і абрады беларусаў» (2009) [2–4; 8, с. 14]. На рэверсе манеты – выява яблыневага дрэва і жытняга снапа, якія сімвалізуюць мядовы, яблыневы і хлебны Спасы. Імітаванне яблыка на срэбнай манеце зроблена з дапамогай устаўкі з сінтэтычнага крысталу (мал. 7).

Мал. 7. Манета «Спасы»
з серыі «Святы і абрады беларусаў» (2009)

Яблыню і кветкі можна пабачыць і на рэверсах срэбнай і медна-нікелевай манет з серыі «Свет вачыма дзяцей» (2018) [4] (мал. 8).

Мал. 8. Манета з серыі «Свет вачыма дзяцей» (2018)

Стылізаваная выява дрэва з залачэннем прадстаўлена на аверсах срэбных (50, 20 руб.) і медна-нікелевай (1 руб.) манет «Матуля» з серыі «Дрэва жыцця» (2023) [Там жа]. Рэверс манеты мае і фрагментаванае кветкавае атачэнне цэнтральнай выявы (мал. 9).

Мал. 9. Манета «Матуля» з серыі «Дрэва жыцця» (2023)

Сімвалічныя фрагменты разнастайных раслін з'яўляюцца фактычна абавязковым элементам кампазіцый на памятных манетах, прысвечаных беларускім пісьменнікам Якубу Коласу, Янку Купале, Вінцэнту Дуніну-Марцінкевічу, Максіму Багдановічу, Максіму Танку, Аркадзю Куляшову, Кандрату Крапіве, Івану Шамякіну (2002–2021). Гэтыя манеты выконваліся ў срэбным (10, 20 руб.) і медна-нікелевым сплаве (1 руб.). На іх размешчаны выявы раслін, якія па розных параметрах найбольш цесна спалучаюцца з творчасцю літаратараў (сімвалічнае дрэва, папараць, фрагмент расліннага арнаменту са слупкіх паясоў, валошкі, лістота, галінка крапівы) [1, с. 66–69; 7, с. 17; 4] (мал. 10).

Мал. 10. Манета «М. Багдановіч. 120 гадоў» (2011)

Сімвалічная выява кветкі ружы ўпрыгожвае рэверсны сюжэт срэбных манет (20 руб.) «Снежная каралева» і «Маленькі прынец» з серыі «Казкі народаў свету» (2005) [2; 4; 6, с. 48–51] (мал. 11).

Мал. 11. Манета «Снежная каралева» з серыі «Казкі народаў свету» (2005)

Расліны-фэнтэзі (міфалагічныя)

Расліна-фэнтэзі – папараць-кветка прадстаўлена на рэверсах срэбнай (20 руб.) і медна-нікелевай (1 руб.) манет «Купалле» з серыі «Святы і абрады беларусаў» (2004), а каменная кветка – на рэверсе срэбнай манеты (20 руб.) з серыі «Казкі народаў свету» (2005) [2; 4; 6, с. 54–55, 120–121] (мал. 12).

Мал. 12. Манета «Купалле» з серыі «Святы і абрады беларусаў» (2004)

Раслінны дэкор (элементы)

Элементы расліннага арнаменту можна знайсці на аверсах і рэверсах срэбных (20 руб.) і медна-нікелевых (1 руб.) памятных манет «Вяселле» і «Паўналецце» (2006; 2010) [4; 6, с. 62–63] (мал. 13).

Мал. 13. Манета «Паўналецце» (2010)

Дэкаратыўныя раслінныя элементы прысутнічаюць на манетах у срэбры (20 руб.) і медна-нікелевым сплаве (1 руб.), прысвечаных юбілейным датам, – 70-годдзю і 75-годдзю вызвалення Беларусі і Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне (2014, 2015, 2019, 2020) [4] (мал. 14, 15).

Мал. 14. Манета, прысвечаная 70-годдзю вызвалення Беларусі (2014)

Мал. 15. Манета,
прысвечаная 75-годдзю вызвалення Беларусі (2019)

Раслінны дэкор упрыгожвае рэверс срэбнай (20 руб.) манеты «Маё сэрца», які мае ўключэнне трох штучных крысталаў (2010) [Там жа], а таксама срэбнай (20 руб.) і медна-нікелевай манет (1 руб.) «Стрэчанне» з серыі «Звычаі і абрады народаў краін ЕўрАзЭС» (2010) [Там жа] (мал. 16).

Мал. 16. Манета «Стрэчанне»
з серыі «Звычаі і абрады народаў краін ЕўрАзЭС» (2010)

Раслінны дэкор (арнамент)

Яскравы прыклад выкарыстання арнаментальнага афармлення можна знайсці на срэбнай (20 руб.) і медна-нікелевай (1 руб.) манетах серыі «Слуцкія паясы» (2013) [Там жа]. Манеты серыі сімвалічна прысвечаны некалькім тэмам, непасрэдна звязаным з гісторыяй і вытворчасцю слуцкіх паясоў, – тканя

меткі, калекцыяніраванне, шляхецкі касцюм, род Радзівілаў і ткацтва (мал. 17).

Мал. 17. Аверсы манет з серыі «Слуцкія паясы» (2013)

Стылізаваны арнамент-вянок з лістоты і кветак валошак і канюшыны ўпрыгожвае аверсы манет серыі «Народныя промыслы і рамёствы беларусаў» (2009–2021) [4; 8, с. 22] (мал. 18). Срэбны (20 руб.) і медна-нікелевы (1 руб.) варыянты манет прадстаўляюць саломаляцённе, кавальства, ганчарства, разьбу па дрэве.

Мал. 18. Аверс манеты з серыі «Народныя промыслы і рамёствы беларусаў» (2009–2021)

Выкарыстанне расліннага арнаменту адзначана і на манеце з серыі «Знакі задзяка» – «Дзева» (2009, 2011) [4; 8, с. 18]. Манета выканана ў золале (100 руб.), срэбры (20 руб.) і медна-

нікелевым сплаве (1 руб.) (мал. 19). На рэверсе манет выява дзяўчынкі ў атачэнні раслінна-геаметрычнага арнаменту, якая трымае ў руце сімвалічную кветку (у срэбным варыянце выкарыстаны сінтэтычныя крысталы).

Мал. 19. Манета «Дзева» з серыі «Знакі задыяка» (2009, 2011)

Падводзячы вынікі, неабходна адзначыць, што расліны з'яўляюцца папулярным элементам аздаблення аверсных і рэверсных кампазіцый беларускіх памятных манет. Рэалістычнаму паказу прадстаўнікоў беларускай флоры прысвечаны некалькі асобных манетных серый. У астатніх выпадках ствараюцца іх сімвалічныя, фантазійныя і дэкаратыўныя варыянты.

1. Банкноты и монеты Национального банка Республики Беларусь. 1992–2003. – Минск : Транстэкс, 2003. – 125 с.

2. Заскевич, С. Монета : от идеи до эскизного проекта / С. Заскевич // Банкаўскі веснік : материалы Междунар. нумизмат. конф. «Монета – символ государства», 27–29 авг. 2007 г. – 2008. – № 7 [408]. – С. 3–6.

3. Заскевич, С. Памятные монеты «Святы і абрады беларусаў» / С. Заскевич // Банкаўскі веснік : материалы Междунар. нумизмат. конф. «Денежное обращение на территории Беларуси: прошлое и настоящее», 23–25 нояб. 2005 г. – 2006. – № 4 [333]. – С. 13–15.

4. Каталог памятных монет, выпущенных в обращение Национальным банком Республики Беларусь [Электронный каталог]. – Режим доступа: <https://www.nbrb.by/coinsbanknotes/coins/commemorative/catalog>. – Дата доступа: 22.06.2024.

5. Некрасова, С. Серия памятных монет «Заказнікі Беларусі» / С. Некрасова // Банкаўскі веснік : материалы Междунар. нумизмат. конф. «Монета – символ государства», 27–29 авг. 2007 г. – 2008. – № 7 [408]. – С. 7–11.

6. Памятныя манеты Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. 1996–2006 : буклет-даведнік. – Мінск : Транстэкс, 2008. – 215 с.

7. Памятныя манеты Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. 2007 – 2008 // Банкаўскі веснік. – 2010. – № 29 [502]. – 39 с.

8. Памятныя манеты Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. 2009 // Банкаўскі веснік. – 2010. – № 32 [505]. – 40 с.

*Л. У. Ландзіна,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў,
г. Мінск*

ПРАФЕСІЙНЫЯ ВЕДЫ І ЛЕКАВЫЯ СРОДКІ САЛАМЕІ РУСЕЦКАЙ (1718 – пасля 1760)

Жыццёвы шлях і мемуары Саламеі Русецкай (Гальпіровай, Пільштыновай) (1718 – пасля 1760) неаднаразова прыцягвалі ўвагу айчынных даследчыкаў. Дастаткова ўзгадаць працы А. В. Мальдзіса [6], А. І. Смоліка [9], В. П. Грыцкевіча [4] і шэрага іншых аўтараў. Такая цікавасць да суайчынніцы невыпадковая. Русецкая – першая жанчына-мемуарыстка ў беларускай гісторыі. Яе «Авантуры майго жыцця» – гэта адначасова і кніга-споведзь, і выдатная гістарычная крыніца з адлюстраваннем побыту і нормаў першай паловы XVIII ст. Зразумела, што да мемуараў патрэбна ставіцца як да спецыфічнай, суб'ектыўнай і не заўсёды дакладнай інфармацыі, і гэта цалкам справядліва ў адносінах да «Авантур ...» С. Пільштыновай. Аднак, нават з улікам адзначанага, патрэбна прызнаць, што калі палова апісанага ў «Авантурах...» з'яўляецца праўдай, то лёс жанчыны ўнікальны і шмат у чым павучальны для сённяшняга чытача.

Аб паходжанні Саламеі вядома толькі тое, што яна нарадзілася каля 1718 г. на Навагрудчыне ў сям'і мешчаніна Яўхіма Русецкага. Пры гэтым яна рэкамендавала сябе як дробную шляхцічку і польку, што яскрава сведчыць аб маркерах сацыяльнага прэстыжу ў святле паланізацыі. Шляхцічка і полька, а не мяшчанка і літвінка – менавіта так можна было значна лягчэй завязаць знаёмствы ў патрэбных сацыяльных колах.

Ва ўзросце 13 гадоў (шлюбны ўзрост дзяўчыны паводле Статута ВКЛ) Саламею выдалі замуж. Яе мужам стаў урач,